QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 10-son)

PEDAGOGIKA
PEDAGOGY

https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i10.055

INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDA MAXSUS PEDAGOG, LOGOPED VA SINF O‘QITUVCHISI HAMKORLIGINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Oppoqxo‘jayev Xojixuja Azimjon o‘g‘li
Qo‘qon davlat universiteti
Maxsus pedagogika kafedrasi assistent-o‘qituvchisi
Tel: 943150698
oppoqxojayevxojixuja@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada inklyuziv ta’lim sharoitida maxsus pedagog, logoped va sinf o‘qituvchisi o‘rtasidagi kasbiy hamkorlikni takomillashtirishning pedagogik-psixologik asoslari tahlil qilingan. Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi ishtirokini ta’minlash, nutqiy va kommunikativ rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash hamda individual ta’lim ehtiyojlariga mos pedagogik yordam ko‘rsatishda mutaxassislararo hamkorlikning o‘rni yoritilgan. Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, pedagogik umumlashtirish va modellashtirish metodlaridan foydalanilgan. Tahlil asosida hamkorlikning diagnostik-tahliliy, rejalashtirish, integrativ-amaliy va refleksiv-baholash bosqichlarini qamrab oluvchi mualliflik modeli taklif etilgan. Shuningdek, hamkorlik samaradorligini oshirishning tashkiliy-pedagogik shartlari, mutaxassislar vazifalarini muvofiqlashtirish mexanizmlari va natijalarni baholash mezonlari ishlab chiqilgan. Maqola xulosalaridan inklyuziv ta’lim amaliyotini takomillashtirish, pedagoglar malakasini oshirish va alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarni kompleks qo‘llab-quvvatlashda foydalanish mumkin.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, maxsus pedagog, logoped, sinf o‘qituvchisi, kasbiy hamkorlik, mutaxassislararo hamkorlik, individual ta’lim dasturi, nutqiy rivojlanish, pedagogik qo‘llab-quvvatlash, hamkorlik modeli.

Аннотация. В статье анализируются психолого-педагогические основы совершенствования профессионального взаимодействия специального педагога, логопеда и учителя класса в условиях инклюзивного образования. Раскрывается роль межпрофессионального сотрудничества в обеспечении участия обучающихся с особыми образовательными потребностями в учебном процессе, поддержке их речевого и коммуникативного развития, а также предоставлении педагогической помощи с учётом индивидуальных образовательных потребностей. В исследовании использованы

методы анализа научной литературы, сравнительного анализа, педагогического обобщения и моделирования. На основе проведённого анализа предложена авторская модель взаимодействия, включающая диагностико-аналитический, планировочный, интегративно-практический и рефлексивно-оценочный этапы. Определены организационно-педагогические условия повышения эффективности сотрудничества, механизмы согласования профессиональных функций специалистов и критерии оценки результатов взаимодействия. Выводы статьи могут быть использованы для совершенствования практики инклюзивного образования, повышения квалификации педагогов и организации комплексного сопровождения обучающихся с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, специальный педагог, логопед, учитель класса, профессиональное сотрудничество, межпрофессиональное взаимодействие, индивидуальная образовательная программа, речевое развитие, педагогическая поддержка, модель сотрудничества.

Abstract. This article examines the psychological and pedagogical foundations for improving professional collaboration among special education teachers, speech-language therapists, and classroom teachers in inclusive education settings. It highlights the role of interprofessional collaboration in promoting the participation of learners with special educational needs, supporting their speech and communication development, and providing educational assistance tailored to individual needs. The study employs scientific literature review, comparative analysis, pedagogical synthesis, and modeling. Based on the analysis, an original collaboration model is proposed, comprising diagnostic and analytical, planning, integrative and practical, and reflective and evaluative stages. The article identifies organizational and pedagogical conditions for enhancing collaboration, mechanisms for coordinating professional responsibilities, and criteria for evaluating collaborative outcomes. The findings may contribute to improving inclusive education practices, strengthening teachers’ professional development, and organizing comprehensive support for learners with special educational needs.

Keywords: inclusive education, special education teacher, speech-language therapist, classroom teacher, professional collaboration, interprofessional cooperation, individualized education plan, speech development, pedagogical support, collaboration model.

KIRISH. Zamonaviy ta’lim tizimida inklyuziv yondashuvni rivojlantirish barcha o‘quvchilarning, jumladan, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning ham sifatli ta’lim olishi, o‘quv jarayonida faol ishtirok etishi va individual imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishi uchun zarur shart hisoblanadi. Inklyuziv ta’limning samaradorligi faqat o‘quvchini umumta’lim sinfiga joylashtirish bilan belgilanmaydi. U, avvalo, ta’lim muhitining

moslashtirilishi, pedagogik yordamning izchil tashkil etilishi va mutaxassislarning o‘zaro hamkorligiga bog‘liq.

UNICEF inklyuziv ta’limni barcha bolalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratish, ta’limdagi to‘siqlarni bartaraf etish va har bir o‘quvchining rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan tizimli yondashuv sifatida talqin qiladi [1]. UNESCO ham inklyuziv ta’limni rivojlantirish uchun pedagoglarning bilim, ko‘nikma va kasbiy munosabatlarini takomillashtirish zarurligini ta’kidlaydi [2].

Inklyuziv sinfda ta’lim olayotgan ayrim o‘quvchilar nutqiy rivojlanish, muloqot, o‘quv materialini idrok etish, topshiriqlarni bajarish yoki ijtimoiy munosabatlarga kirishishda qo‘shimcha yordamga ehtiyoj sezishi mumkin. Bunday sharoitda sinf o‘qituvchisi, maxsus pedagog va logopedning faoliyati bir-birini to‘ldirishi kerak. Sinf o‘qituvchisi umumiy o‘quv jarayonini tashkil etsa, maxsus pedagog individual ta’lim ehtiyojlariga mos pedagogik yondashuvlarni belgilashga, logoped esa nutq, til va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan yordamni tashkil etishga hissa qo‘shadi.

Biroq mutaxassislarning bir maktabda faoliyat yuritishi har doim ham samarali hamkorlik mavjudligini anglatmaydi. Rejalashtirish uchun vaqtning yetishmasligi, vazifalarning aniq taqsimlanmagani, axborot almashishning tizimli emasligi va pedagoglarning kasbiy tayyorgarligidagi farqlar hamkorlikni cheklashi mumkin. González-Fernández va Iturra tomonidan Chilida olib borilgan tadqiqotda o‘qituvchilar va logopedlar hamkorligi rejalashtirish, birgalikda dars o‘tish hamda natijalarni baholash bosqichlari orqali tavsiflangan. Hamkorlikka individual munosabatlar, maktab boshqaruvi va me’yoriy sharoitlar ta’sir ko‘rsatishi aniqlangan [3].

Shuningdek, 2005–2019-yillarda chop etilgan tadqiqotlarni qamrab olgan ilmiy sharhda umumta’lim o‘qituvchilari va maxsus pedagoglar hamkorligining turli shakllari, ularning imkoniyatlari va tashkiliy muammolari tahlil qilingan. Unda hamkorlikni rivojlantirish uchun mas’uliyatni taqsimlash, rahbariyat ko‘magi, kasbiy rivojlanish va birgalikda rejalashtirish uchun vaqt ajratish muhimligi ko‘rsatilgan [4].

O‘zbekiston sharoitida ham inklyuziv ta’limni rivojlantirish, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga pedagogik yordam ko‘rsatish va mutaxassislar faoliyatini muvofiqlashtirish masalalari dolzarb hisoblanadi. Mavjud me’yoriy-huquqiy asoslar inklyuziv ta’limni tashkil etish uchun muhim zamin yaratadi [5]. Shu bilan birga, maxsus pedagog, logoped va sinf o‘qituvchisi hamkorligini amaliy jihatdan tashkil etish mexanizmlarini aniqlashtirish muhim ilmiy-uslubiy vazifa bo‘lib qolmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqola nazariy-tahliliy tadqiqot sifatida tashkil etildi. Unda maxsus pedagog, logoped va sinf o‘qituvchisi hamkorligiga oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro tadqiqotlar va tegishli me’yoriy-huquqiy hujjatlar o‘rganildi. Maqolada mustaqil empirik tajriba yoki so‘rovnoma o‘tkazilgani da’vo qilinmaydi.

Inklyuziv ta’lim, hamkorlikda o‘qitish, maxsus pedagogik yordam va logopedik xizmatlarni integratsiyalashga oid manbalar o‘rganildi. Xususan, o‘qituvchi va logoped hamkorligining amaliy bosqichlari hamda sharoitlarini o‘rgangan tadqiqotlar tahlil qilindi [3].

Mutaxassislarning alohida ishlashi, maslahatlashuv asosidagi hamkorligi va birgalikda ta’limni rejalashtirish shakllari o‘zaro taqqoslandi. Bunda vazifalar taqsimoti, aloqa izchilligi, ta’lim jarayoniga qo‘shilgan hissa va natijalarni kuzatish imkoniyatlari asosiy mezonlar sifatida olindi.

Turli ilmiy manbalarda keltirilgan xulosalar umumlashtirilib, hamkorlikni tashkil etishga oid asosiy tashkiliy-pedagogik shartlar ajratildi.

Hamkorlikning maqsad, mazmun, faoliyat, monitoring va natijalarni baholash komponentlaridan iborat mualliflik modeli ishlab chiqildi.

Tahlil jarayonida quyidagi mezonlarga e’tibor qaratildi:

- kasbiy vazifalarning aniqligi;
- umumiy pedagogik maqsadlarning mavjudligi;
- muntazam axborot almashinuvi;
- individual ta’lim rejasining izchil bajarilishi;
- sinfdagi o‘quv faoliyatiga nutqiy va maxsus pedagogik tavsiyalarning tatbiq etilishi;
- o‘quvchi rivojlanishini birgalikda kuzatish;
- pedagogik faoliyat natijalarini tahlil qilish va zarur tuzatishlar kiritish.

Taklif etilayotgan model nazariy manbalarni umumlashtirish asosida ishlab chiqilgan. Uning samaradorligini miqdoriy ko‘rsatkichlar bilan tasdiqlash uchun keyingi bosqichda maktab amaliyotida tajriba-sinov tadqiqotlarini o‘tkazish talab etiladi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR

Tahlil natijalari inklyuziv ta’limda mutaxassislar hamkorligini samarali tashkil etish uchun umumiy maqsadlar bilan bir qatorda har bir mutaxassisning kasbiy vakolatlarini aniq belgilash zarurligini ko‘rsatadi.

Maxsus pedagog, logoped va sinf o‘qituvchisi o‘z faoliyatini mustaqil amalga oshirsa-da, o‘quvchining ta’lim ehtiyojlari va rivojlanish maqsadlari yuzasidan yagona yondashuvga ega bo‘lishi lozim.

1-jadval. Mutaxassislarning asosiy vazifalari va hamkorlik yo‘nalishlari

Mutaxassis	Asosiy vazifalari	Hamkorlikdagi faoliyati
Sinf o‘qituvchisi	O‘quv dasturini amalga oshirish, darsni tashkil etish, o‘zlashtirishni kuzatish	O‘quv materialini moslashtirish, o‘quvchining sinfdagi ishtirokini kuzatish, tavsiyalarni dars jarayoniga tatbiq etish
Maxsus pedagog	Individual ta’lim ehtiyojlarini pedagogik jihatdan tahlil qilish, maxsus metodlarni tanlash, ta’limiy yordamni rejalashtirish	Moslashtirilgan topshiriqlarni ishlab chiqish, pedagogik tavsiyalar berish, individual rivojlanishni kuzatish
Logoped	Nutq, til va kommunikativ ko‘nikmalarni	Nutqiy maqsadlarni belgilash, kommunikativ

	baholash va rivojlantirishga qaratilgan yordamni tashkil etish	usullarni tavsiya etish, sinfdagi muloqot va tilni rivojlantiruvchi faoliyatni qo‘llab-quvvatlash

Jadvaldagi vazifalar umumiy metodik taqsimot sifatida taklif etilgan. Ular mutaxassislarning malakasi, lavozim yo‘riqnomasi va amaldagi me’yoriy talablar asosida aniqlashtirilishi kerak.

Samarali hamkorlikda sinf o‘qituvchisi barcha ta’limiy mas’uliyatni maxsus pedagog yoki logopedga yuklamaydi. Xuddi shuningdek, maxsus pedagog va logoped ham o‘z tavsiyalarining umumiy dars jarayonida qo‘llanishini sinf o‘qituvchisi bilan muvofiqlashtiradi. Natijada, maxsus yordam alohida mashg‘ulot doirasida qolib ketmasdan, o‘quvchining kundalik ta’lim faoliyatiga ham tatbiq etiladi.

Ilmiy manbalar tahlili asosida mutaxassislararo hamkorlikni cheklashi mumkin bo‘lgan omillar quyidagi guruhlarga ajratildi.

Tashkiliy omillar: mutaxassislar uchun umumiy rejalashtirish vaqtining ajratilmasligi, dars jadvalining mos kelmasligi va hamkorlik uchrashuvlarining muntazam emasligi.

Kasbiy-metodik omillar: inklyuziv ta’lim bo‘yicha bilim va tajribaning turlicha bo‘lishi, individual ta’lim maqsadlarini belgilashda yagona yondashuvning yetishmasligi hamda logopedik tavsiyalarni fan darslariga tatbiq etish bo‘yicha metodik ko‘nikmalarning cheklanganligi.

Kommunikativ omillar: o‘quvchi rivojlanishi haqidagi ma’lumotlarning o‘z vaqtida almashilmasligi, fikr-mulohazalarning tizimsizligi va kasbiy vazifalarning bir-biriga aralashib ketishi.

Boshqaruv omillari: maktab rahbariyati tomonidan hamkorlikni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining yetarli darajada shakllanmagani, metodik resurslarning cheklanganligi va mutaxassislar faoliyatini baholashda hamkorlik natijalarining hisobga olinmasligi.

Ushbu omillar hamkorlikni individual tashabbus darajasida qoldirib, uning barqaror tizim sifatida rivojlanishiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Shu sababli samaradorlikni oshirish faqat mutaxassislarning shaxsiy xohishiga emas, balki maktab miqyosida yaratilgan tashkiliy sharoitlarga ham bog‘liq.

Hamkorlik samaradorligini oshirish modeli

Tadqiqot doirasida maxsus pedagog, logoped va sinf o‘qituvchisi hamkorligini tashkil etish uchun to‘rt bosqichli mualliflik modeli taklif etildi.

1-bosqich. Diagnostik-tahliliy bosqich.

Mazkur bosqichda o‘quvchining ta’limdagi kuchli tomonlari, ehtiyojlari, nutqiy-kommunikativ imkoniyatlari va o‘quv jarayonida duch kelayotgan to‘siqlari o‘rganiladi. Bunda har bir mutaxassis o‘z kasbiy vakolati doirasida ma’lumot beradi. O‘quvchining fikri va ota-onaning kuzatuvlari ham imkon qadar hisobga olinadi.

Bosqichning natijasi — o‘quvchining ta’lim ehtiyojlari va ustuvor rivojlanish maqsadlari bo‘yicha umumiy tushuncha shakllanishidir.

2-bosqich. Rejalashtirish va muvofiqlashtirish bosqichi.

Bu bosqichda mutaxassislar o‘quvchining individual maqsadlarini kelishib oladi, vazifalarni taqsimlaydi va amalga oshirish muddatlarini belgilaydi. Masalan, logoped nutqiy ko‘rsatmalarni tushunish va javobni shakllantirishga qaratilgan maqsadni belgilashi mumkin; maxsus pedagog uni bajarishga yordam beruvchi metodlarni tanlaydi; sinf o‘qituvchisi esa ushbu ko‘nikmalarni fan darsidagi topshiriqlarda qo‘llash imkoniyatini yaratadi.

Bosqichning natijasi — umumiy maqsadlar, mas’ullar, muddatlar va baholash mezonlari ko‘rsatilgan muvofiqlashtirilgan reja.

3-bosqich. Integrativ-amaliy bosqich.

Rejalashtirilgan yordam darslar, logopedik mashg‘ulotlar va maxsus pedagogik qo‘llab-quvvatlash faoliyatida amalga oshiriladi. Mutaxassislar tavsiyalarning kundalik o‘quv faoliyatida qanday ishlayotganini kuzatib, zarur hollarda ularni birgalikda moslashtiradi.

Bosqichning natijasi — o‘quvchiga ko‘rsatiladigan yordamning izchilligi va turli mashg‘ulotlar o‘rtasidagi uzviylik.

4-bosqich. Refleksiv-baholash bosqichi.

Mutaxassislar o‘quvchining individual maqsadlarga erishishi, darsdagi ishtiroki, kommunikativ faolligi va ta’limiy qiyinchiliklaridagi o‘zgarishlarni tahlil qiladi. Rejalashtirilgan natijalar kuzatilmasa, buning sabablari o‘rganilib, yangi metodlar yoki qo‘llab-quvvatlash choralari belgilanadi.

Bosqichning natijasi — individual ta’lim rejasini takomillashtirish va keyingi ishlarni asosli rejalashtirish.

1-rasm. Mutaxassislar hamkorligining taklif etilayotgan modeli

Diagnostik-tahliliy bosqich → Rejalashtirish va muvofiqlashtirish → Integrativ-amaliy faoliyat → Refleksiv baholash → Yangilangan rejalashtirish.

Mazkur model chiziqli jarayon bo‘lish bilan cheklanmaydi. Baholash natijalari yangi ehtiyojlarni aniqlashga olib kelishi va jarayonning dastlabki bosqichlariga qaytishni talab qilishi mumkin.

Hamkorlik samaradorligini baholash faqat o‘tkazilgan uchrashuvlar soni yoki tuzilgan hujjatlar miqdori bilan cheklanmasligi lozim. Bunda hamkorlik jarayoni, uning ta’lim amaliyotiga tatbiqi va o‘quvchida kuzatiladigan o‘zgarishlar o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi.

2-jadval. Hamkorlik samaradorligini baholash mezonlari va ko‘rsatkichlari

Mezon	Ko‘rsatkichlar	Baholash usuli
Tashkiliy muvofiqlik	Uchrashuvlarning rejalashtirilishi, vazifalar taqsimoti, muddatlarga rioya qilinishi	Rejalar va bayonnomalar tahlili
Kasbiy hamkorlik	Umumiy maqsadlar, tavsiyalar almashinuvi, birgalikda qaror qabul qilish	Kuzatuv, suhbat, o‘zaro tahlil
Metodik izchillik	Logopedik va maxsus pedagogik tavsiyalarning dars	Dars kuzatuvi, topshiriqlar

	jarayonida qo‘llanishi	tahlili
O‘quvchining ishtiroki	Mashg‘ulotlarda qatnashish, muloqotga kirishish, topshiriqlarni bajarishga jalb etilish	Kuzatuv varaqasi, pedagogik monitoring
Individual rivojlanish	Belgilangan maqsadlarga erishish va avvalgi natijalarga nisbatan o‘zgarish	Individual ta’lim rejasi monitoringi
Refleksiv faoliyat	Natijalarni tahlil qilish va rejaga tuzatishlar kiritish	Davriy hisobotlar, mutaxassislar muhokamasi

Ushbu mezonlar taklif etilayotgan baholash tizimining tarkibiy qismlaridir. Ularning ishonchliligi va amaliy samaradorligini aniqlash uchun ko‘rsatkichlarni operatsionallashtirish, baholash vositalarini sinovdan o‘tkazish va zarur hollarda ekspertlar bahosini olish kerak.

Tahlil asosida inklyuziv ta’lim muassasalarida quyidagi amaliy choralarni joriy etish maqsadga muvofiq deb topildi.

Birinchidan, maktabning ichki ish rejasida maxsus pedagog, logoped va sinf o‘qituvchisi uchun muntazam hamkorlik uchrashuvlarini belgilash lozim. Uchrashuvlar o‘quvchining ehtiyojlari, amaldagi maqsadlar, duch kelinayotgan qiyinchiliklar va keyingi vazifalarni muhokama qilishga yo‘naltiriladi.

Ikkinchidan, har bir o‘quvchi uchun zarur hollarda individual ta’lim maqsadlari, qo‘llab-quvvatlash usullari, mas’ullar va monitoring muddatlarini ko‘rsatuvchi umumiy ish hujjatini yuritish tavsiya etiladi. Hujjat ortiqcha ma’muriy yuklamani oshirmasligi, balki amaliy faoliyatni muvofiqlashtirishi kerak.

Uchinchidan, mutaxassislar o‘z tavsiyalarini o‘quv jarayoniga mos shaklda taqdim etishlari zarur. Masalan, logopedning nutqni tushunish yoki so‘z boyligini rivojlantirishga oid tavsiyasi sinf o‘qituvchisining savol berish usullari, topshiriq matni va o‘quvchi javobini ifodalash imkoniyatlarida aks etishi mumkin.

To‘rtinchidan, sinf o‘qituvchisi va mutaxassislar birgalikda darsni rejalashtirish, kichik guruh bilan ishlash, muqobil kommunikatsiya vositalaridan foydalanish va topshiriqlarni moslashtirish usullarini o‘zlashtirishi lozim.

Beshinchidan, ota-onalar bilan hamkorlik tizimli yo‘lga qo‘yilishi kerak. Ota-onalar bolaning uy sharoitidagi muloqoti, qiziqishlari va o‘zgarishlari haqida ma’lumot berishi, pedagoglar esa maktabdagi rivojlanish va qo‘llab-quvvatlash usullarini tushuntirishi mumkin.

Oltinchidan, maktab rahbariyati hamkorlik uchun vaqt, zarur resurslar va metodik yordamni ta’minlashi lozim. Hamkorlik natijalarini baholashda faqat hujjatlarning mavjudligi emas, balki ularning dars jarayonidagi amaliy tatbiqi va o‘quvchining ishtirokiga qo‘shgan hissasi ham hisobga olinishi zarur.

Tadqiqot natijasida taklif etilgan model mutaxassislar hamkorligini alohida kasbiy faoliyatlar yig‘indisi sifatida emas, balki o‘quvchining individual ehtiyojlariga yo‘naltirilgan uzluksiz pedagogik jarayon sifatida tashkil etishga qaratilgan.

González-Fernández va Iturra tadqiqotida o‘qituvchilar va logopedlar hamkorligining rejalashtirish, birgalikda dars o‘tish va natijalarni baholash bosqichlari ajratilgan [3]. Mazkur maqolada taklif etilgan model ushbu yondashuvni maxsus pedagog ishtirokini ham qamrab olgan holda kengaytiradi hamda dastlabki diagnostik-tahliliy bosqichni alohida ko‘rsatadi. Bunda o‘quvchining ta’lim ehtiyojlarini birgalikda anglash va maqsadlarni muvofiqlashtirish keyingi faoliyatning asosiy sharti sifatida qaraladi.

O‘qituvchilar va maxsus pedagoglar hamkorligiga oid ilmiy sharhda kasbiy vazifalarni muvozanatli taqsimlash, rahbariyat ko‘magi va rejalashtirish uchun vaqt ajratish hamkorlikning muhim shartlari sifatida ko‘rsatilgan [4]. Bu xulosa taklif etilgan modelning tashkiliy komponentini asoslaydi. Ya’ni, hamkorlikni faqat mutaxassislarning shaxsiy tashabbusiga bog‘lab qo‘yish yetarli emas; uni maktabning kundalik ish tartibiga kiritish talab etiladi.

UNESCOning inklyuziv ta’limga oid yondashuvlari ham pedagoglarni barcha o‘quvchilarning ehtiyojlariga javob bera oladigan kasbiy bilim va ko‘nikmalar bilan ta’minlash muhimligini ko‘rsatadi [2]. Shu nuqtayi nazardan, sinf o‘qituvchisining logopedik yoki maxsus pedagogik tavsiyalarni tushunishi va ularni kundalik darsda qo‘llashi hamkorlikning muhim tarkibiy qismidir. Biroq bu holat sinf o‘qituvchisining maxsus mutaxassis vazifasini bajarishini anglatmaydi. Aksincha, kasbiy vakolatlar saqlangan holda umumiy maqsadlar yo‘lida hamkorlikni anglatadi.

Taklif etilgan modelning muhim jihati — natijalarni qayta ko‘rib chiqish mexanizmining mavjudligidir. Agar o‘quvchining muloqotga kirishishi yoki topshiriqlarni bajarishida kutilgan o‘zgarish kuzatilmasa, buni faqat o‘quvchining qobiliyati bilan izohlash mumkin emas. Topshiriqning murakkabligi, taqdimot usuli, muloqot sharoiti, qo‘llab-quvvatlashning izchilligi va boshqa pedagogik omillar ham qayta tahlil qilinishi kerak.

Shu bilan birga, maqolaning metodologik chegaralarini qayd etish zarur. Tadqiqot nazariy tahlil va modellashtirishga asoslangan bo‘lib, taklif etilgan modelning samaradorligi amaliy tajriba orqali hali tasdiqlanmagan. Shuning uchun uni barcha ta’lim muassasalarida bir xil natija beradigan tayyor yechim sifatida emas, balki mahalliy sharoitga moslashtirish va empirik tekshirish talab qilinadigan metodik taklif sifatida ko‘rib chiqish lozim.

Kelgusidagi tadqiqotlarda modelni umumta’lim maktablarida sinovdan o‘tkazish, mutaxassislarning hamkorlik darajasini dastlabki va yakuniy bosqichlarda baholash, o‘quvchilarning kommunikativ faolligi va ta’limdagi ishtirokidagi o‘zgarishlarni kuzatish maqsadga muvofiq. Bunda ishtirokchilar soni, tanlash mezonlari, tadqiqot davomiyligi, baholash vositalari va statistik tahlil usullari aniq bayon etilishi kerak.

XULOSA

Inklyuziv ta’lim sharoitida maxsus pedagog, logoped va sinf o‘qituvchisi hamkorligini samarali tashkil etish alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi ishtirokini qo‘llab-quvvatlashning muhim shartlaridan biridir. Bunday hamkorlik

mutaxassislarning alohida faoliyat yuritishi bilangina cheklanmay, umumiy maqsadlarni belgilash, vazifalarni muvofiqlashtirish, tavsiyalarni dars jarayoniga tatbiq etish va natijalarni birgalikda baholashni qamrab olishi lozim.

Maqolada amalga oshirilgan nazariy tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Mutaxassislararo hamkorlik samaradorligi kasbiy vazifalarning aniqligi, muntazam muloqot, birgalikda rejalashtirish va maktab rahbariyatining tashkiliy ko‘magiga bog‘liq.

2. Maxsus pedagog, logoped va sinf o‘qituvchisining vazifalari bir-birini to‘ldirishi kerak. Bunda har bir mutaxassis o‘z kasbiy vakolati doirasida faoliyat yuritadi, ammo o‘quvchining individual ta’lim maqsadlari yuzasidan umumiy yondashuvga amal qiladi.

3. Diagnostik-tahliliy, rejalashtirish, integrativ-amaliy va refleksiv-baholash bosqichlarini qamrab oluvchi model hamkorlikni tizimli tashkil etish uchun metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

4. Hamkorlik natijalarini baholashda tashkiliy muvofiqlik, kasbiy muloqot, metodik izchillik, o‘quvchining ta’limdagi ishtiroki va individual rivojlanish ko‘rsatkichlari o‘zaro bog‘liq holda hisobga olinishi lozim.

5. Hamkorlikni rivojlantirish uchun maktablarda umumiy rejalashtirish vaqtini ajratish, pedagoglar malakasini oshirish, metodik resurslarni yaratish va ota-onalar bilan tizimli aloqani yo‘lga qo‘yish tavsiya etiladi.

6. Taklif etilgan modelning amaliy samaradorligini aniqlash uchun tajriba-sinov tadqiqotlari o‘tkazish, baholash vositalarining ishonchliligini tekshirish va o‘quvchilar rivojlanishidagi o‘zgarishlarni empirik ma’lumotlar asosida tahlil qilish zarur.

Umuman olganda, maxsus pedagog, logoped va sinf o‘qituvchisi hamkorligining asosiy maqsadi alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchiga ko‘rsatiladigan yordamni ko‘paytirish bilangina cheklanmaydi. Uning mazmuni — yordamning izchil, o‘zaro muvofiqlashtirilgan va bolaning real ehtiyojlariga mos bo‘lishini ta’minlashdan iborat. Ushbu yondashuv inklyuziv ta’lim muhitining sifatini yaxshilashga xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNICEF. *Inclusive Education*. UNICEF. URL: https://www.unicef.org/education/inclusive-education

2. UNESCO. *Inclusive Teaching: Preparing All Teachers to Teach All Students*. Global Education Monitoring Report. URL: https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/inclusive-teaching-preparing-all-teachers-teach-all-students

3. González-Fernández, D., & Iturra, C. (2024). Exploring collaborative practices between teachers and speech and language therapists in inclusive education in Chile and the conditions that influence their development. *Journal of Research in Special Educational Needs, 24*(4), 999–1013. https://doi.org/10.1111/1471-3802.12689

4. *Teaching for inclusion – a review of research on the cooperation between regular teachers and special educators in the work with students in need of special support*. *International Journal of Inclusive Education*. DOI: https://doi.org/10.1080/13603116.2020.1846799

5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktabrdagi 638-son qarori. *Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida*. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. URL: https://lex.uz/uz/acts/5679836

6. Miltenienė, L., & Drungilienė, O. (2026). Pedagogue Collaboration in the Classroom for Inclusive Education: Analysis of the Practical Experience of a Class Teacher and a Speech and Language Therapist. *Pedagogika*. https://doi.org/10.15823/p.2026.161.3

7. Friend, M., Cook, L., Hurley-Chamberlain, D., & Shamberger, C. (2010). Co-teaching: An illustration of the complexity of collaboration in special education. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, *20*(1), 9–27. https://doi.org/10.1080/10474410903535380

8. King-Sears, M. E., Stefanidis, A., Berkeley, S., & Strogilos, V. (2021). Does co-teaching improve academic achievement for students with disabilities? A meta-analysis. *Educational Research Review*, *34*, 100405. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2021.100405